

Referat fra Rundebordskonferanse om digitale læremidler 13. oktober 2022

1. Velkommen ved likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon.

2. Innlegg

Statssekretær Halvard Hølleland: Det er et stort engasjement for dette temaet fra Regjeringens side. Det er en sterk rett til opplæring i Norge, og vi trenger læremidler til alle. Fristillingen på læremiddelmarkedet og økende digitalisering gjør at mange opplever tapt kontroll over utviklingen, noe som fører til markedssvikt og tap av rettigheter. Regjeringen har en del ideer til hvilke tiltak som kan iverksettes, og skal legge fram i en strategi om digitalisering i skolen senere i vinter. Det er nødvendig med en terskel/noen krav for hva som kommer inn som læremidler, og vi må sørge for universell utformede læremidler. Det kan ikke bare være slik at man kan krysse av for at læremidlet er universelt utformet, men læremidlene må faktisk være universelt utformede.

Barneombud Inga Bejer Engh: Dette handler om rettigheter. Barns rett til utdanning er slått fast i både Grunnloven og Barnekonvensjonen (BK) art 29. Det som skjer nå, er at en utsatt gruppe barn står i fare for ikke å få sine rettigheter oppfylt. BK art 29 innebærer også at hvert enkelt barn skal kunne nå sitt potensiale, noe som blant annet innebærer tilrettelegging. BK art 2 innebærer at utdanning skal være tilgjengelig for alle, noe som ikke tilfelle i dag. Det er dessuten stor fare for frafall i utdanning når det er manglende tilgang på læremidler. Dette problemet krever rask handling nå. På dette området er det langt mellom det å ha en rett og få en rett. Vi har formelle rettigheter i regelverket, men myndighetene må gjøre noe for å sørge for at de oppfylles i praksis. Barneombudet viser også til CRPD-komiteen, som også har påpekt at Norge mangler effektive virkemidler for å sikre at rettighetene oppfylles i praksis. På dette området er det mange som peker på hverandre, men Barneombudet mener at svaret her må være at Staten har ansvaret. Viser også til Oslo Economics sin rapport om digitale læremidler der det anbefales å opprette et nasjonalt kontrollorgan, noe Barneombudet mener det er behov for.

Likestillings- og diskrimineringsombud Bjørn Erik Thon: Noe av problemet på dette feltet er at mange peker på hverandre. Det er mange spørsmål som oppstår, for eksempel: Snakker de som utvikler og de som bruker læremidler godt nok sammen? Er regelverket godt nok? Er veiledningene til regelverket gode nok? Er kompetansen til å utvikle universelt utformede digitale læremidler god nok? I dette møtet er vi mange som har et medansvar for å få dette til å fungere. Vi ønsker en diskusjon om *løsningene*.

Dette møtet kommer til å følges opp med et nytt møte i mars 2023. Da vil vi følge opp hva de ulike aktørene som har ansvar har gjort siden dette møtet. LDO forventer at aktørene rundt bordet forplikter seg til å gjøre noe med denne situasjonen/komme med løsninger.

Silje Solvang (leder for Norges Blindforbunds Ungdom): Godkjent vitnemål og det å oppnå høyere utdanning er avgjørende for senere å komme inn i lønnet arbeid. Forskning viser at det er svært stor andel som har høyere utdanning og har synshemming kommer ikke ut i lønnet arbeid etter utdanningen. Den samme forskningen viser at hele 64 % av synshemmede som ikke fullfører VGS. Mange synshemmede får en uføretrygd i 18-årsalderen. Synshemmede møter mange utfordringer som mange andre ikke opplever. Å godta at digitale læremidler ikke oppfyller krav til universell utforming, er å godta at synshemmede faller utenfor utdanning og ikke kommer inn i arbeidslivet. Læremidlene er avgjørende for å gjøre lekser og nå læreplanmålene. Dagens ordning fungerer ikke. Dette er en nasjonal krise som må løses nasjonalt. Det er ikke umulig og ikke veldig dyrt å gjennomføre, men man

kan ikke forvente at kompetansen finnes i kommunene, hos skoleeiere og i fylkeskommunene. Det handler om prioriteringer. Det må opprettes en godkjenningsordning som sikrer at læremidler som ikke er universelt utformede ikke havner på markedet.

Yngvar Nordberg (Elevkanalen TV 2) : Det er et mangfold av digitale læremidler og de som sitter i bransjen har snakket altfor lite sammen. Som et svar har det blitt satt i gang et prosjekt med Standard Norge, Statped og de som utvikler digitale læremidler. Det er en del utfordringer med tilrettelegging av læremidler, og mange av kravene i WCAG må tolkes for å finne ut hvordan det skal gjennomføres i praksis. Interaktive ting, for eksempel spill, er unntatt kravene i WCAG. Likevel har prosjektet prøvd å inkludere noen interaktive oppgaver fordi det brukes i undervisningen. Kravene til universell utforming må internaliseres i alt som utvikles. Holder på med veileder til regelverket/kravene. WCAG er grunnmuren.

Line Gare Paulsen (IKT-Norge): Det er ganske komplekse digitale læremidler som utvikles i dag, blant annet med visuelle virkemidler som for eksempel bruk av grafer osv. Det er ikke så enkelt å gjennomføre universell utforming på en god måte. IKT-Norge ser på det som kostnadsdrivende å rette opp i henhold til kravene til universell utforming, noe som er særlig utfordrende for de litt mindre aktørene. Støtteordninger har vært nevnt som mulig løsning. IKT-Norge ønsker seg regelavklaring og flere dialogbaserte løsninger.

Trond Ingebretsen (Oslo kommune): Kommunen bruker svært store ressurser på saksbehandling knyttet til personvern og universell utforming. Skolene ønsker universelt utformede læremidler, men systemet i dag fungerer ikke. Trond Ingebretsen nevner en klageprosess i Diskrimineringsnemnda der Oslo kommune ble klagt inn for at et læremiddel ikke var universelt utformet. Prosessen er preget av svært mange trinn, det er lange prosesser som oppleves tungt for aktørene i klagesaken. Ingebretsen sier han ønsker et enklere regelverk slik at utviklere og leverandører kan utvikle noe som fungerer, ikke å bruke mye penger og ressurser på å kontrollere om et læremiddel som skal være universelt utformet.

Kari Anita Brendskag (Statped): Statped driver blant annet med utvikling og tilrettelegging av digitale læremidler for blinde og sterkt svaksynte. Det digitale klasserommet har endret situasjonen betraktelig. De digitale læremidlene er bygget over gammel lest, og dermed er universell utforming lagt på i etterkant. At universell utforming kommer i etterkant, gjør at det blir tidkrevende for Statped å tilrettelegge, men også mer tidkrevende for elevene. Vi må få universell utforming i grunnlaget fra start – det vil spare mye tid, krefter og ressurser. Tilrettelegging krever mye og tidlig kompetanse. Det handler ikke om vilje, men om bruk av tid og prioritering. Kommunene har vanskelig for å prioritere i en travel hverdag. Kompetansen på anskaffelse av læremidler er veldig forskjellig fra kommune til kommune. Noen kommuner bryter loven, andre får et veldig snevert tilfang av læremidler. Statped er opptatt av tilgjengelighet og utbytte av opplæringen. Statped mener Standard Norge sitt prosjekt er veldig viktig, og er glade for å bidra inn i det.

Malin Rygg (UU-tilsynet): UU-tilsynet har ansvar for tolkning av og tilsyn med forskrift om universell utforming av ikt-løsninger og kravene i WCAG. I dag er det fortsatt enkle krav (for eksempel kontrast) som ikke blir fulgt. Etterlevelsen i praksis er ikke god nok. De formelle lovfestede og grunnlovfestede rettighetene hjelper ikke så lenge det ikke fungerer i praksis. Slik loven er lagt opp nå, er det den som eier løsningen som har ansvar for universell utforming, ikke leverandøren. Staten bør ta et helhetlig blikk på hele systemet. UU-tilsynet støtter opprettelse av en nasjonal godkjenningsordning. Fire ting er viktig:

- Det er behov for hjemler til å gå på leverandørene.
- Det må ryddes på håndhevingsiden – vi må få et system som fungerer.

- Nasjonal godkjenningsordning. Kan fortsatt ha selverklæring, men det er også behov for kontroll før det slippes på markedet.
- Universell utforming må inn i IT/design-utdanningene.

Øystein Nilsen (Utdanningsdirektoratet): Det er helt essensielt med universelt utformede læremidler, men vi må også sørge for at lærerne er i stand til å drive med universell opplæring. Utdanningsdirektoratet er nok en del av «pekeleken», men syns ikke det er gøy. Tror det handler om at det er mange aktører med lignende, men også litt ulike mandater på dette området.. Utdanningsdirektoratet er ikke satt opp til å teste om læremidlene er universell utforming, de har ikke mulighet (hverken kompetanse eller ressurser) til å etterkontrollere alle læremidler.

3. Samtale rundt bordet etter pausen

Norges Blindeforbund: Det er forlagene som har laget løsningene som ikke fungerer. Det må opprettes en reell godkjenningsordning. Det kan enten løses ved at departementet lager en slik nasjonal kontrollordning, eller at de som selger læremidlene må få godkjenning av en uavhengig tredjepart. Det bør bli forbudt å selge læremidler som ikke er universelt utformede. Det er ikke snakk om en liten gruppe som trenger dette. Det er mange i tillegg til synshemmede som vil profitere på universelt utformede læremidler. Kunnskapsdepartementet er ansvarlig for skolene og må derfor komme med en løsning.

KS: KS er enige i at dette er et alvorlig problem. Konkrete forslag til ting KS kan gjøre – de ser at det er krevende for kommunal sektor å gjøre alle vurderinger av personvern og universell utforming. Det er behov for en bedre løsning for kvalitetssikring, og KS mener vi trenger en sentral løsning på dette. KS kan eventuelt også drive en slik løsning på vegne av kommunene. Det kan også være nødvendig med støtte til kommunene, blant annet veiledning om de rettslige rammene.

Dysleksi Norge) Universell utforming vil komme flere enn kun blinde/synshemmede barn til gode, men også blant annet barn med dysleksi. Dyslektikere har ikke produksjonsrettigheter for lydbøker, men det har blinde. Dysleksi Norge ønsker at dyslektikere også skal få tilsvarende produksjonsrettigheter. UU og tilrettelegging må inn i utdanning til lærerne. Dette er ikke spesialpedagogkompetanse, men kompetanse som lærerne bør ha.

Forleggerforeningen: Små og store forlag er samlet i Forleggerforeningen. Mange peker på forlagene, og Forleggerforeningen erkjenner at de ikke kan nok. Forleggerforeningen ønsker å være en del av løsningen fordi de tar samfunnsoppdraget sitt på alvor. Læringen skjer i klasserommet, ikke bare i læremidlene. Læremidlene kan være digitale, analoge, ute i naturen. Hvorfor sitter ikke lærerne rundt bordet i dag? Da fagfornyelsen kom skulle nye læremidler være klart til august (kort frist). Forlagene vil være med på å løse dette. Forleggerforeningen sier at det er et behov for å fortsette slike møter og dele erfaringer. Tror ikke at et «one size fits all» er løsningen på alt, men det er nødvendig med litt.

Foreningen for foreldre til blinde barn: Statped må fortelle skolene hvilke læremidler som bør velges. Det gjør de ikke i dag. Resultatet er at skolene får lov til å velge læremidler, og siden de er krysset av for at er universelt utformet, «er de sikkert det». Vi må anerkjenne at ting ikke fungerer, læremidlene i dag kan ikke brukes av blinde barn. Vi må være enige om at vi ikke kan sette barna våre i slike situasjoner, og det må få konsekvenser når det finnes dokumentasjon på at et læremiddel ikke er universelt utformet. Det kan ikke være opp til hver enkelt forelder å klage inn hvert enkelt læremiddel. Skolene må bruke Statpeds tilrettede læremidler i en overgangsperiode. Men det er et problem at det i dag er opp til kommunene å måtte be om veiledning fra Statped.

Statped: Et læremiddel som er universelt utformet løser ikke alle problemer for barn med nedsatt syn. Universell undervisning er veldig viktig for de som underviser barn med funksjonsnedsettelse/nedsatt syn. Skolene må utfordres på å etterspørre veiledning/kompetanse (fra Statped). Skolehverdagen til synshemmede og blinde elever er blitt mye mer krevende når det nå kreves digital kompetanse allerede fra første klasse. Trenger mer kompetanse i skolen, og det er nødvendig at den kompetansen kommer tidligere.

Bjørn Erik Thon: Utdanningsforbundet, LO, Skolenes landsforbund ble invitert, men de har ikke svart. Derfor er de ikke her. Et spørsmål/utfordring til forlagene: Hvordan kan det ha seg at det blir krysset av for at læremidler er universelt utformet når de ikke er det?

Inga Bejer Engh: Spørsmål til Forleggerforeningen: Er dere positive til en godkjenningsordning?

Forleggerforeningen: En godkjenning er ferskvare fordi læremidlene endrer seg hele tiden – hvor lenge skal en godkjenning gjelde? Krysset/egenerklæring: Hvis de ikke krysser av blir resultatet at vi ikke har digitale læremidler. Da ville det ikke vært noen på den lista, og det ville gått utover hele elevmassen.

Gyldendal: Når det gjelder GDPR (personvern) har vi klart å håndtere det selv om det kan bli bedre hele tiden. Når det gjelder universell utforming, er det per nå ingen som har kompetansen som skal til for å lage gode og engasjerende digitale læremidler. Vi har virkelig forsøkt å gjøre noe med dette. Vi har behov for å komme i kontakt med brukerne av læremidlene. Hvor langt kan læremidler løse utfordringene som elevene har i dag? Vi samarbeider allerede med brukerorganisasjoner i prosjektet hos Standard Norge. Det er mye som er krevende og som det kanskje ikke finnes teknologi for å løse.

Bjørn Erik Thon: Erfaringen fra Datatilsynet og GDPR er at vi må tenke GDPR/universell utforming fra start; innebygget universell utforming. I dag er det heller ingen konsekvenser/sanksjoner ved å bryte regelverket. Bjørn Erik sier at han tror ingen egentlig jobber godt med universell utforming fra start i dag.

Gyldendal: Vi tenker på dette med innebygget universell utforming i dag. Slik har vi begynt å jobbe nå nylig. Gyldendal er positive til det tankesettet med innebygget universell utforming, og tror det er veien å gå. Når det gjelder godkjenningsordningen, er det kommunenes og forlagenes ansvar – vi trenger nasjonal godkjenning. Det finnes ikke en retningslinje for det i dag.

Statped: Det er mange aktører her i dag som har en rolle for at dette skal fungere. Noen er veiledere, andre fører tilsyn. Vi snakker mye om kontroll her i dag, og vi trenger å fange opp det som ikke fungerer, men vi må også snakke om samarbeid/dialog fra start. Det er ikke et samordnet ansvar, noe som fører til at Statped peker på kommunene og andre peker på hverandre. Vi trenger en samordning av ansvaret.

Noen aktører peker på at regelverket ikke er tydelig og behov for avklaring, for eksempel når det gjelder grensdragningen mellom krav til universell utforming og individuell tilrettelegging og sammenhengen mellom likestillings- og diskrimineringsloven og opplæringsloven.

Inga Bejer Engh: Oppfatter at forlagene er enige i at en nasjonal godkjenningsordning. Er det uklart hva som skal til for å krysse av for at noe er universelt utformet? Forlagene må ta kontakt med myndighetene hvis de ser at regelverket er uklart e.l.

Store norske leksikon: SNL er ikke et læremiddel og ikke-kommersielle, men de ønsker å være en del av løsningen/sektoren. Ønsker å bli ansvarliggjort og jobbe for å nå dette her.

Utdanningsdirektoratet: Forlagene prøver, det er tidspress og Statped prøver å bidra inn, men hvor er kompetansen? Hvordan kan myndighetene støtte forlagene? F.eks. gjennom støtteordninger til forlagene? Vi trenger mer konkrete diskusjoner mellom utviklere og brukere. Det er vanskelig for forlagene å gjøre det riktig når de bare får beskjed om at «dette er ikke godt nok». Laget rundt (PPT) må også styrkes i tillegg til tilgjengelige læremidler. Dette jobbes det med. Lærerne bør bruke læremidlene i lærerutdanninga for å se hva som kan være utfordringene. Innen 1.1 skal læremidler være universelt utformet. Kommunene klarer ikke å håndtere dette i dag. Utdanningsdirektoratet støtter en nasjonal godkjenningsordning.

Norges Blindeforbund: Departementet blir viktige nå. Det er der dette må styres. Forlagene gjør en dårlig jobb, og kan ikke peke på lærerne. LDL og håndhevinga fungerer ikke, må få på plass en nasjonal godkjenningsordning. Statped må tilføres nok ressurser. Viktig at det skjer noe fort. Elever mister år med skolegang.

UU-tilsynet: WCAG er minstekrav og UU-tilsynet vil advare mot å lage dispensasjonsadgang fra disse kravene. UU-tilsynet støtter å få inn universell utforming i utdanningene og en nasjonal godkjenningsordning. Det må også få konsekvenser å bryte regelverket. En grunnforutsetning må være å få minstekravene på plass.

4. Oppsummering og forpliktelser til enkelte aktører

- Statssekretær Hølleland/Kunnskapsdepartementet: Avklare den politiske plasseringen, regjeringen må samle seg. I dag er det tre departementer som har viktige aksjer i problemstillingen (Kunnskapsdepartementet, Kultur- og likestillingsdepartementet og Kommunal- og distriktsdepartementet)
- KS: Kommunene trenger veiledning og støtte. KS følger opp med Kunnskapsdepartementet hvordan en felles sentral plattform kan skapes/koordineres av KS.
- Forleggerne ved standardiseringsprogrammene ved Yngvar Norberg (særlig): Ønsker en redegjørelse/innsikt i arbeidsformen, metode og samarbeid – Er for eksempel gruppa hos Standard Norge riktig sammensatt? Hvem er med, hvordan jobbes det og er alle interesser dekket? God medvirkning fra personer med funksjonsnedsettelse? Hvordan er Statpeds rolle?
- Statped: Må forsøke å sørge for at deres kompetanse blir brukt mer av kommunene. Statped må synliggjøre sitt tilbud overfor kommunene og være pådriver for at flere kommuner skal bruke deres kompetanse. LDO ønsker å se resultater av Statpeds pådriverrolle.
- Likestillings- og diskrimineringsombudet: Diskrimineringsnemndas behandling og håndhevingsapparatet - vi må se på hvordan disse sakene behandles slik at behandlingen oppnår målet om å være et lavterskeltilbud. Hvordan er nemndas samarbeid med UU-tilsynet?

5. Avslutning ved Statssekretær Hølleland i Kunnskapsdepartementet:

Det er bekymringsfullt at retten til opplæring blir utfordret og at elever må bruke masse tid på å orientere i læremidler som ikke fungerer. Det gjør at elever opplever nederlag. Det er et politisk ansvar er det ikke noen tvil om, og det tar Kunnskapsdepartementet. Han har lest rapporten fra Oslo Economics, og flere at tiltakene har blitt nevnt her i dag. Utdanningsdirektoratet sitter ikke på masse kompetanse til å kontrollere læremidlene. Vi vet ikke nå om det kommer til å bli opprettet et godkjenningsorgan. Men vi må se på regelverksavklaring, brukertesting og når man

begynner man å inkludere universell utforming i prosessene. Vi må prøve å se noen av disse tingene i sammenheng, og vil legge en plan for hvordan vi går videre herfra. Videre er et samarbeid og koordinering mellom departementene en forutsetning, og det skal Kunnskapsdepartementet ta videre.

Rundebordskonferansen avsluttes, og vil bli fulgt opp med et nytt møte i mars 2023.